

ГОТОВНІСТЬ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ВИХОВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті здійснено аналіз науково-обґрунтованих виховних технологій з позиції їхньої мети, завдань, особливостей змісту, а також вимог, які ставляться до професійних та особистісних якостей соціального педагога та соціального працівника як фахівця.

Ключові слова: соціальний педагог, вихованець, професійна підготовка, виховні технології, готовність до роботи.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті підкреслюється, що сучасна освіта повинна забезпечувати «розвиток у молоді творчих здібностей формування навичок самоосвіти та самореалізації».

Планомірне зростання соціальної ролі особистості, демократизація та гуманізація українського суспільства вимагають пошуку нових шляхів якісного вдосконалення процесу виховання, розробки нової методології, сучасної виховної технології, що враховувала б психологічну закономірність розвитку особистості. Нова парадигма освіти насамперед має справу з індивідуальністю, самобутністю особистості, оскільки «індивідуальність є головним принципом етики й повинна виступати основним методологічним положенням у вихованні» [1, с. 217]. Тому у нових умовах реформування системи освіти пріоритетне місце належить особистісно орієнтованому вихованню, що виходить із самої цінності, духовності та суверенності особистості. Його ціль – «не сформувати та навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині, закласти у неї механізм самореалізації» [6, с. 3].

Система особистісно орієнтованого виховання не тільки реалізує передбачені у виховній системі інноваційні процеси, але й задовольняє соціальне замовлення суспільства. Це у свою чергу дає можливість досягти необхідного рівня сформованості у вихованців окремих моральних та соціальних якостей, визначити особливості ефективної соціально-педагогічної діяльності фахівців соціальної сфери.

Результати психолого-педагогічних та соціологічних досліджень свідчать, що для його успішного розв'язання необхідно побудувати систему виховання на принципах гуманізму, демократичності, особистісній спрямованості, пріоритетності загальнолюдських цінностей та вільному розвитку особистості, вищезазначеним критеріям як раз і відповідає особистісно орієнтоване виховання.

Отже, одне з першочергових завдань соціально-педагогічної роботи спеціалістів соціальної сфери – змінити систему цінностей, ідеалів та інтересів учасників виховного процесу, сформувати морально чисту, інтелектуально багату та фізично здорову особистість. Зміни, які відбуваються у суспільстві, позначилися не тільки на нових відносинах між людьми, але й на відмові від стійких стереотипів поведінки. При цьому соціальний педагог та соціальний працівник зобов'язаний зробити все, щоб допомогти вихованцю правильно зорієнтуватися у складних лабіринтах життя, підтримати та підбадьорити, допомогти зберегти людську гідність, повагу до себе у будь-якій ситуації.

Перевага особистісно орієнтованого виховання яскраво проявляється у порівнянні із практичною реалізацією виховного процесу у спеціальних установах для дітей. Традиційно виховний вплив, здійснюючись фронтально, був розрахований на всіх вихованців, а отже, не на конкретну особистість. Звідси «байдужність дітей до слів вихователя, ігнорування його закликів ставати кращими, вихованішими тощо» [4].

Такий виховний процес не може бути ефективним та вимагає відновлення, оскільки він не зачіпає душу, серце та почуття вихованців. Здебільшого він ототожнювався із примітивним інструктажем, у якому вихованці повинні були запам'ятати визначені установки, правила, рекомендації та керуватися ними у житті. У ньому усе ще існує погляд на методи виховання як засіб гнітючого подолання негативної тенденції у розвитку особистості, засіб перевиховання, а не спрямованого формування суспільно значущих властивостей та якостей. Тому підготовка майбутніх соціальних педагогів до впровадження особистісно орієнтованих вихованих технологій у практичну діяльність в спеціальних установах для дітей є необхідною та важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз праць вчених, а також досвід професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів свідчить, що цілісної особистісно орієнтованої концепції досі не створено. Проблема професійної підготовки працівників соціальної сфери – соціальних педагогів та соціальних працівників є предметом вивчення багатьох дослідників. Такий інтерес до вказаної проблематики не є випадковим на сучасному етапі розвитку суспільних умов, а є логічним, бо йдеться про задоволення наявних потреб суспільства у підготовці фахівців нового типу. Так, проблемі формування системи підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів значну увагу приділяли Б. С. Кобзар, В. М. Оржеховська, Н. Г. Ничкало, Г. М. Сагач та ін. Багатоаспектність соціально-педагогічної роботи доведена у дослідженнях Л. М. Завацької, І. Д. Звереві, Н. В. Заверико,

А. Й. Капської, Г. М. Лактіонової, О. В. Киричука та ін. Різні аспекти підготовки фахівців з соціальної педагогіки розглянуті у дослідженнях А. Й. Капської, І. Миговича, Л. І. Міщик, В.А.Поліщук та ін. Аналіз філософської, історичної, психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить, що особистісно орієнтоване виховання бере науковий ґрунт із історичної спадщини класиків вітчизняної і закордонної філософії, психології та педагогіки. Особистісно орієнтоване виховання знайшло своє обґрунтування у екзистенціальній концепції С. Бовуара, А. Камю, М. Мерло-Понті, М. Хайдеггера, К. Ясперса та ін.

Мета статті полягає в аналізі проблеми готовності майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до впровадження особистісно орієнтованих технологій у виховний процес.

Результати теоретичного дослідження. Особистісно орієнтоване виховання підносить людину, що відповідно до екзистенціальної концепції є унікальною та неповторною особистістю, що розкриває свою сутність у ситуації вільного вибору. Основне життєве кредо такої особистості: «людина – це те, що вона сама із себе робить!» (ідея самого "створення особистості»). Провідна у екзистенціалізмі активність вихованця у процесі самого створення є необхідною умовою реалізації особистісно орієнтованої виховної технології.

Отже, людина як вільний, відповідальний суб'єкт власного перетворення, за екзистенціальною теорією, залишається нею в особистісно орієнтованому вихованні. Вона може досягти щастя тільки через саму актуалізацію, шляхом звертання до свого внутрішнього світу, своєї підсвідомості та глибинного «Я». Соціальний педагог при цьому повинен дати кожному вихованцеві право йти своїм шляхом розвитку та становлення цілісної особистості, виявляючи більш дружню участь.

Одним з головних у особистісно орієнтованому вихованні є виділений психологами-гуманістами принцип допомоги, що «розвиває», який полягає у тому, щоб не вказувати вихованцеві, що та як робити, не розв'язувати його проблему, а допомогти йому усвідомити себе як особистість, розбудити власну активність та свою внутрішню силу. Завдяки цьому вихованець самостійно зробить особистісний вибір, прийме рішення та буде відповідати за нього.

Однак немає необхідних підстав вважати соціального педагога лише помічником у процесі особистісного становлення вихованця. У новій концепції особистісно орієнтованого виховання розглядається особистість, наділена суб'єктивними властивостями, серед яких незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції, самоактуалізації, самореалізації, тощо. Вона виступає системоутворюючим ґрунтом усього виховного процесу. При цьому важливого значення набуває персоналізація, прагнення до самовдосконалення та інші внутрішні механізми особистісного розвитку.

Для більшої ефективності виховного процесу вихователь (соціальний педагог) повинен зробити вихованця своїм помічником, або співучасником, що активно допомагає у створенні самого себе [3, с. 84].

Тому пріоритетним для особистісно орієнтованого виховного процесу є міркування Л. Виготського, відповідно до яких, у кінцевому результаті, дітей виховує те, що вони роблять самі, а не те, що робить педагог.

Однак саморозвиток вихованця, що відбувається у процесі його власної діяльності, не може бути спонтанним, він керується соціальним педагогом.

На думку І. Беха, особистісний підхід – це «передусім послідовне завжди і в усьому ставлення до кожного ... як до особистості, як до відповідального і самоусвідомлюваного суб'єкта діяльності» [2, с. 179-182].

Розкриваючи сутнісні ознаки особистісно орієнтованого виховного процесу, І. Бех розглядає його у зв'язку з поняттям «освіта», що від початку розвивалося у контексті антропології та філософії. Водночас освіту він вважає тим внутрішнім процесом, що розвивається під впливом внутрішніх спонукань та інтересів особистості. Безпосередній освітній розвиток відбувається у межах суб'єкта та завдяки його особистісним зусиллям. Тому освіта тісно пов'язана із самовизначенням особистості.

Завдяки освіті кожний індивід перетворюється у цілісну особистість у повному розумінні цього слова. Звідси визначається феномен виховання як перетворююча діяльність соціальних педагогів, спрямована на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань та способів діяльності, особистості, що сприяє її якісному зростанню та удосконаленню. Його головна мета – формування гармонійної та всебічно розвиненої особистості, підготовленої до ініціативної соціальної та професійної діяльності у сучасному суспільстві, особистості, здатної сприймати та збільшувати її цінність. Виховання розглядається як двосторонній процес, що передбачає зміщення акцентів ініціативи від соціального педагога через партнерство до дитини через самовиховання.

В умовах мінливого суспільства потрібно не нав'язувати особистості шляху її розвитку, а створювати якнайкращі умови та можливості для її саморозвитку у межах соціокультурної норми та гуманістичної моральної цінності. Саме особистісно орієнтовані виховні технології створюють максимальну можливість для життєвого самовизначення вихованця. Вони розкривають перед ним складний та суперечливий світ людських взаємин, звертають увагу на ту модель взаємодії між людьми, яка веде до успіху, сприяє творчості. Це впливає із самої сутності особистісно орієнтованого виховання як «залучення підростаючої особистості до світу людських цінностей і норм взаємин зі світом, що неможливо без свідомого, заснованого на вільному самовизначенні, дотриманні відповідної норми й цінності» [3, с. 176].

Особистісно орієнтована виховна технологія – це одночасне розгортання процесів виховання й самовиховання, спрямованих на розв'язання виховних завдань.

В умовах особистісно орієнтованої виховної технології формується ідеальна модель, ідеальний образ особистості, що стає основою особистісного самовизначення вихованця.

Особистісно орієнтована технологія створює простір для вирішення особистих проблем вихованців, із яких складається їхнє власне життя і без яких вони не уявляють себе особистістю. У цій технології проблема вихованця розв'язується психологічно найоптимальнішим для нього способом, оскільки він перебуває у природних відносинах з соціальним педагогом.

Отже, особистісно орієнтована виховна технологія ставить вихованця у позицію повноцінного партнера, співучасника, який активно допомагає у створенні самого себе.

Крім того, особистісно орієнтована виховна технологія характеризується високою науковістю, оскільки прагне сповна враховувати сучасні досягнення психолого-педагогічної науки про виховання.

Однак практичне застосування особистісно орієнтованої виховної технології свідчить не про позбавлення педагогіки елементів мистецтва й інтуїції, не про засилля шаблонів, а навпаки, про ширше та більш вільне педагогічне варіювання на основі знання психологічної закономірності розвитку особистості [3, с. 175].

Дослідження вітчизняних та закордонних соціальних педагогів дозволяють вести мову про особистісно орієнтовані технології цілісного виховного процесу як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний підбір та сполучення форми, методів, способів, прийомів та засобів виховної діяльності. Вся ця складова реалізується у процесі, орієнтованому на певний результат, що досягається за допомогою структурних компонентів, розташованих у певній ієрархії, системі. Тому особистісно орієнтована виховна технологія не існує поза загальною методологією, метою та змістом виховання, а виступає його організаційним інструментарієм.

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури можна стверджувати, що ідея цілісності виховного процесу при практичній особистісно орієнтованій виховній технології реалізується за допомогою системного підходу. Він дозволяє розглядати виховну технологію як послідовність та супідрядність усіх компонентів особистісно орієнтованого виховання у їхній взаємодії та взаємозв'язку. Системний підхід відіграє головну роль у побудові й реалізації будь-якої особистісно орієнтованої виховної технології. Він передбачає «розгляд цілісного багаторівневого, детермінованого відкритого виховного процесу у його постійному розвитку та й саморозвитку» [5, с. 11].

При цьому забезпечується єдність мети, завдань, змісту, методів та форм виховного впливу. Системний підхід об'єднує мету та напрямки особистісно орієнтованого виховання і вимагає обліку соціально-економічних, організаційних, ідеологічних факторів громадського життя, що на нього впливають.

Під час системного аналізу особистісно орієнтованої виховної технології ми звертали увагу на такі структурні компоненти, як: концептуальні принципи, зміст, мета, завдання, форма й методи спільної діяльності соціального педагога та вихованця, у процесі особистісно орієнтованого виховання. Це дозволяє нам проаналізувати кожен особистісно орієнтований виховний технологію як систему, що включає концептуальну, значеннєву та процесуальну частину.

Організуючи виховний процес, соціальні педагоги повинні гуманно ставитися, враховувати внутрішній світ вихованців, де сховані ще не розвинені здібності, моральна основа волі і справедливості, добра та щастя.

Гуманне ставлення до вихованців передбачає:

- педагогічну любов до них, зацікавленість їхньою долею;
- терплячість до їхніх недоліків;
- оптимістичну віру у кожного учня;
- співробітництво, майстерність спілкування;
- пріоритет позитивного стимулювання;
- відсутність прямого примусу.

Демократизація відносин передбачає: рівність дитини, особливо старшокласника, із соціальним педагогом; право вихованця на вільний вибір; право на помилку; право на власну точку зору; дотримання «Конвенції про права дитини».

Відмова від прямого примусу, як негуманного та безрезультативного методу, становить основний зміст якісно нових відносин у виховному процесі. Досвід доводить, що основна проблема полягає не в «абсолютизації» принципу, а у визначенні розумної міри. Взагалі виховання неможливе без примусу, що пов'язане із засвоєнням системи суспільних заборон. Однак будь-яке покарання принижує, придушує, гальмує розвиток, придушує власну ініціативу, перетворює вихованця у пасивного виконавця чужої волі.

Твердий контроль, страх покарання можуть змусити людину скоритися чужій волі. Однак стереотипи поведінки, сформовані в умовах страху, «швидко та легко зникають, як тільки перестають діяти зовнішні фактори, на які вона запрограмована». Отже, виховання «не може вважатися надійним при умовах волі», якщо воно раніше передбачало лише копіювання норм моралі, контроль за діяльністю, погрозу приниження та покарання [7, с. 36].

Крім того, відмова від прямого примусу у вихованні характеризується вимогою, заснованою на довірі; захопленням, що породжується цікавою виховною ситуацією; заміною примусу бажанням, що забезпечує успіх, самостійність та самодіяльність вихованців; застосуванням опосередкованих вимог через колектив.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, гуманно-особистісні виховні технології сприяють особистісному самовизначенню і самореалізації вихованців, формують у них позитивне

ставлення до себе як особистості, до інших людей, навколишнього середовища та суспільно значущої діяльності.

Ці обставини вимагають оновлення парадигми змісту й організації процесу особистісно орієнтованого виховання вихованців, впровадження активної форми практичної реалізації виховних інваріантів. У зв'язку із цим складаються сприятливі умови для інтеграції вітчизняної і закордонної ідеї особистісно орієнтованого підходу не тільки на рівні їхнього теоретичного узагальнення, але й практичної реалізації у вигляді особистісно орієнтованої виховної технології.

Системний аналіз особистісно орієнтованих виховних технологій показує, що у їхній основі лежать глибоко гуманістичні положення, серед яких визнання самобутньої цінності вихованця, його прав на волю й гідність як неповторної індивідуальності; розуміння його внутрішнього світу; взаємопроникнення у світ думок, почуттів та переживань; пізнання особистості вихованця, сфери його інтересів, смаків, індивідуально-психологічних особливостей, здібностей та нахилів; віра у творчі здібності вихованця, прагнення їх розкрити й реалізувати; орієнтація на цілісний розвиток особистості, її повне саморозкриття, готовність до свідомого життєвого самовизначення; відмова від будь-якого насильства, примусу, покарання; побудова відносин між педагогом та вихованцем на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та інтимно-особистісного спілкування. Вищезазначені характеристики особистісно орієнтованих технологій є теоретичною основою професійної підготовки спеціалістів соціальної сфери.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому вивченні системи нових виховних технологій у професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Використані джерела

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре / В. В. Абраменкова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2000. – 416 с.
2. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Вітас, 1995. – 202 с.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання – нова освітня філософія / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – №1. – С. 16-19.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий // Міністерство освіти і науки України – К. : Слово, 2004. – 616 с.
6. Погрібна Н. Проблеми організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу в середній школі / Н. Погрібна // Директор школи. – 1999. – № 42. – С. 5.
7. Якиманская И. С. Технология личностно ориентированного обучения / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 176 с.

Platonova O. H.

READINESS FOR IMPLEMENTATION OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR WORKERS OF SOCIAL SPHERE

The system of personally oriented education implements the innovative processes mentioned in the educational system, and satisfies the social order of society. This enables to achieve the necessary level of formation of certain moral and social qualities of pupils, to determine the feature of effective social and pedagogical activity of specialists in social sphere.

The results of psychological, pedagogical and sociological studies show that for its successful solution it is necessary to build a system of education on the principles of humanism, democracy, personal orientation, priority of universal values and free development of personality, the personally oriented education corresponds to the above-mentioned criteria.

Thus, one of the priority tasks of the social and pedagogical work of social specialists is to change the system of values, ideals and interests of participants in the educational process, to form a morally clean, intellectually rich and physically healthy personality. Changes that occur in society have affected not only new relationships between people, but also the rejection of persistent stereotypes of behavior. At the same time, a social teacher and a social worker are obliged to do everything to help the pupil to navigate correctly in the complex labyrinths of life, to support and encourage, to help preserve human dignity, respect for oneself in any situation.

Personally oriented educational technology is the simultaneous deployment of education and self-education processes aimed at solving of educational problems.

In the conditions of personally oriented educational technology, an ideal model, the ideal image of the personality that forms the basis of the personal self-determination of the pupil, is formed.

Thus, humane and personal educational technologies contribute to the personal self-identification and self-actualization of pupils; they form a positive attitude towards themselves as individuals, to other people, to the environment and to socially significant activities.

Key words: *social teacher, pupil, vocational training, educational technologies, personally oriented education, readiness for work.*

Стаття надійшла до редакції 06.12.2017 р.